

Strategia i zamierzenia MEN w zakresie edukacji przyrodniczej

Ewa Arciszewska

Reforma administracyjna kraju zasadniczo zmieniła zakres działania i charakter zadań Ministerstwa Edukacji Narodowej. Aktualnie nie prowadzi ono już szkół i placówek oświatowych, ani też placówek doskonalenia nauczycieli, z wyjątkiem centralnych podległych Ministrowi Edukacji Narodowej. Nie finansuje bezpośrednio jednostek oświatowych, a jedynie ustala algorytmy ich finansowania oraz zasady funkcjonowania zgodne z założeniami reformującego się systemu oświaty.

W związku z tym departamenty merytoryczne koncentrują się na opracowywaniu nowoczesnych koncepcji kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży oraz rozwiązań systemowych w zakresie kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli zgodnych z zapoczątkowaną reformą oświaty. Jednocześnie do zadań MEN należy wypracowanie skutecznych sposobów wdrażania przedsięwzięć edukacyjnych oraz monitorowanie, diagnozowanie stanu ich realizacji, a także ustalanie kierunków dalszego rozwoju systemu edukacji i długofalowe planowanie.

Ze względu na społeczne znaczenie wiedzy przyrodniczej, zagadnienia z tego obszaru zajmują znaczące miejsce w pracach MEN.

Geneza

W ramach I etapu reformy obejmującego szkoły podstawowe i gimnazja przyjęto podstawę programową kształcenia ogólnego, która wyznacza kierunki rozwoju edukacji, w tym przyrodniczej oraz zaakceptowano zestawy programów szkolnych, mające stanowić wsparcie dla nauczycieli realizujących założenia reformy od września 1999 roku. Obecnie trwają prace nad projektem II etapu reformy dotyczącego szkolnictwa ponadgimnazjalnego, który zostanie poddany publicznej debacie od momentu jego ogłoszenia planowanego na 10-11 kwietnia bieżącego roku. W ogólnonarodowej dyskusji na temat proponowanych zmian uczestniczyć będą wszyscy zainteresowani rozwojem systemu oświaty w Polsce.

Ponieważ reforma oświatowa nie może się powieść bez aktywnego udziału dobrze przygotowanych pedagogów, Departament Doskonalenia Nauczycieli w latach 1998-99 skoncentrował się na opracowaniu i wdrożeniu systemu wsparcia merytorycznego nauczycieli ze szczególnym uwzględnieniem dziedzin priorytetowych a więc też edukacji przyrodniczej w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Najwięcej kontrowersji budziło pojawienie się nowego przedmiotu – „przyroda”, w klasach IV-VI, które zostało zadekretowane rozporządzeniami Ministra Edukacji Narodowej wynikającymi z założeń reformy i jest zgodne z europejskimi tendencjami do kształcenia, na tym poziomie, poprzez integrowanie treści wokół zjawisk i problemów przyrodniczych bez izolowania wiedzy poszczególnych dyscyplin naukowych.

To całkowicie odmienne od dotychczasowego pojmowanie edukacji przyrodniczej okazało się niezwykle trudne dla nauczycieli przyzwyczajonych do przekazywania wiedzy z zakresu poszczególnych dyscyplin przyrodniczych, tzn. biologii, fizyki, chemii i geografii. Jednocześnie dodać należy, iż nauczyciele ci otrzymali odpowiednie do nich kierunkowe wykształcenie. W roku 1998 również uczelnie kształcące i doskonalące nauczycieli nie były przygotowane do podjęcia nowego zadania polegającego na doskonaleniu kadry pedagogicznej mającej uczyć przyrody od września 1999 roku. Świadczy o tym między innymi niewielka liczba projektów studiów podyplomowych zgłoszonych przez nie do I edycji grantów edukacyjnych Ministra Edukacji Narodowej. Analiza zaakceptowanych projektów wskazała też ich niedoskonałość oraz konieczność debaty teoretyków i praktyków na temat istoty przedmiotu „przyroda”. Departament Doskonalenia podjął odpowiednie kroki mające pomóc wypracować modelowe rozwiązania w zakresie doskonalenia i doksztalcenia nauczycieli. Początkiem dyskursu były konferencje naukowo-metodyczne dla autorów projektów „grantowych” reprezentujących uczelnie i ośrodki doskonalenia (w Nałęczowie – zorganizowana przez Uniwersytet im. Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, w Korbielowicach – zorganizowana przez Uniwersytet Wrocławski). Ustalono wtedy podstawowe problemy do rozwiązania oraz opracowano ramowy kurs kwalifikacyjny dla nauczycieli przyrody, który czeka na akceptację Minister Ireny Dzierżgowskiej.

Można dzisiaj, już z dystansem, wypowiadać się na temat problemów, które pojawiły się w okresie poprzedzającym moment wdrażania założeń reformy, uczucia niepewności, niedoskonałości, zagrożeń mogących wynikać z trudności prognozowania społecznego odbioru reformy. Wszyscy wtedy uczyliśmy się i z trudnością wchodziliśmy w zmieniającą się rzeczywistość edukacyjną, no i uświadomiliśmy sobie, że stale uczyć się musimy, niezależnie od naszego miejsca w systemie oświaty i stale też musimy działać i wspierać działania innych. Niejednokrotnie nawet je animować dla potrzeb rozwijającego się społeczeństwa.

Jednym z wymiernych efektów aktywności Departamentu Doskonalenia Nauczycieli (w tym ówczesnego dyrektora, dr Mirosława Dąbrowskiego) oraz przedstawicieli szkół wyższych, było ogłoszenie przez Ministra Edukacji Narodowej dodatkowej edycji grantów edukacyjnych na projekty studiów podyplomowych dla doradców metodycznych przyrody.

Zaakceptowano siedem projektów, z dziesięciu zgłoszonych, w sześciu ośrodkach akademickich na terenie całej Polski. Wynikiem tego przedsięwzięcia jest przygotowanie do nowego, zgodnego z celami reformy, kształcenia przyrodniczego w szkole podstawowej oraz umiejętnego przekazywania praktycznej oraz teoretycznej wiedzy na ten temat, około czterystu doradców,

konsultantów i kandydatów na doradców. Absolwenci mogą służyć nauczycielom praktyczną radą i tym samym wzmacniać własne środowisko nauczycielskie. Jednocześnie studia te dają uprawnienia do nauczania przedmiotu „przyroda”.

Trzeba powiedzieć, że eksponowanie tematu „Przyroda w szkole” oraz oddolne inicjatywy nauczycielskie spowodowały wzmoczoną aktywność środowisk zainteresowanych rozwojem edukacji przyrodniczej na poziomie szkoły podstawowej i w efekcie w roku 1999 uruchomiono ponad dwadzieścia projektów studiów podyplomowych i kilkadziesiąt szkoleń dla nauczycieli na terenie całego kraju. Opublikowano też, w ramach programu Kreator, poradnik dla nauczycieli pt. „Przyroda w szkole” oraz wydano lokalnie liczne materiały z przykładami dobrej praktyki wytworzone przez uczestników wspomnianych form doskonalenia i doksztalcania.

Rozwój systemu, strategia i zamierzenia

Studia podyplomowe dla doradców metodycznych przyrody zaowocowały twórczymi kontaktami nowego typu między autorami i realizatorami tychże studiów a ich uczestnikami. Zbliżyły nieco teorię do praktyki edukacyjnej. Ponieważ uznano w MEN ten fakt za ważny dla systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli (przyrody i innych przedmiotów) poczyniono niezbędne kroki pozwalające kontynuować merytoryczną współpracę zaistniałą w ośrodkach akademickich realizujących studia podyplomowe dla doradców metodycznych.

Jest to szczególnie znaczące zważywszy fakt, że zmiany legislacyjne zawarte w rozporządzeniach towarzyszących znowelizowanej Karcie Nauczyciela spowodują inne niż dotąd usytuowanie doradztwa programowo-metodycznego. Model doradztwa powiatowego będzie tym, który merytorycznie i finansowo wesprze w tym roku Minister Edukacji Narodowej z rezerwy celowej Ministra Finansów.

Istotne jest zatem wsparcie systemu doradztwa powiatowego poprzez uczelnie i regionalne ośrodki doskonalenia. Wobec nadsyłanych z terenu powiatowych koncepcji organizowania doradztwa wypracować trzeba nowe sposoby kontaktowania się nauczycieli z placówkami doskonalenia i uczelniami. Planuje się powstanie nieformalnych centrów naukowo-metodycznych umacniających już zaistniałe kontakty robocze między realizatorami studiów podyplomowych a ich absolwentami. Nie chodzi jednak o tworzenie dodatkowych struktur administracyjno-gospodarczych, a o podtrzymywanie i rozwijanie sieci wymiany doświadczeń i współpracy doradców na bazie teorii i praktyki edukacyjnej. Departament zamierza wspierać aktywność nauczycieli doradców i nauczycieli akademickich poprzez pomoc w organizowaniu zespołów projektowych oraz spotkań o charakterze metodyczno-naukowym, szczególnie roboczych, z warsztatowymi formami realizacji.

Konferencja „Nauczanie przyrody a standard wymagań egzaminacyjnych” w Polanicy Zdroju zorganizowana przez Uniwersytet Wrocławski we

współpracy z MEN jest odpowiedzią na zasygnalizowane przez środowiska naukowe i nauczycielskie problemy.

Departament Doskonalenia Nauczycieli zamierza doprowadzić w IV kwartale br. do spotkania autorów projektów studiów podyplomowych dla nauczycieli przyrody z doradcami metodycznymi tego przedmiotu w ramach Ogólnopolskiego Forum Dyskusyjnego „Nauczyciel Przyrody”, którego inicjatorem jest Centrum Podyplomowego Kształcenia Nauczycieli Przedmiotów Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego.

W lutym tego roku przy Departamencie Doskonalenia Nauczycieli powstał Zespół Projektowy DONAP (DOskonalenie NAuczycieli Przyrody), który opracuje długofalowy projekt rozwiązań systemowych w zakresie doskonalenia i doksztalcania nauczycieli przyrody. W skład Zespołu weszli przedstawiciele uczelni, ośrodków doskonalenia oraz stowarzyszeń, które aktywnie uczestniczą w reformującym się systemie oświaty.

Zespół ustalił główne zagadnienia wymagające pracy koncepcyjnej i projektowej:

- Stworzenie warunków do nabywania uprawnień formalno-prawnych do nauczania przedmiotów przyrodniczych, w tym opracowanie ramowych kursów kwalifikacyjnych dla nauczycieli posiadających wykształcenie kierunkowe oraz nauczycieli zdobywających uprawnienia do nauczania drugiego przedmiotu (ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb nauczycieli małych gmin).
- Opracowanie systemu informacji w obszarze kształcenia i doskonalenia, pakietów materiałów metodyczno-naukowych np. poprzez uruchomienie stałej publikacji dla nauczycieli i doradców.
- Sposoby aktywnego uczestnictwa w programie Interkl@sa, w tym przygotowanie nauczycieli przedmiotów przyrodniczych do wykorzystywania technik multimedialnych, doskonalenie i kształcenie na odległość.
- Prace badawcze w obszarze kształcenia i doskonalenia nauczycieli przedmiotów przyrodniczych.
- Monitoring i ewaluacja realizacji założeń reformy w zakresie nowych programów nauczania:
 - treści w odniesieniu do podstawy programowej szkolnictwa ogólnego,
 - sposoby realizacji (formy, metody aktywizujące, środki),
 - przygotowanie nauczycieli do wyboru i konstruowania programów oraz ich spójności ze szkolnymi programami wychowawczymi.
- Tworzenie rozwiązań systemowych w zakresie rozwoju sieci wymiany doświadczeń edukacyjnych z uwzględnieniem współpracy międzynarodowej.

Niezależnie od prac Zespołu, Minister Edukacji Narodowej rozpisze następną edycję grantów edukacyjnych na poziomie centralnym oraz wojewódzkim. W obszarach priorytetowych podobnie jak w latach ubiegłych znajdzie się edukacja przyrodnicza. Jednakże to do autorów nadsyłanych projektów należeć będzie inicjatywa, a więc do przedstawicieli uczelni i podmiotów

zajmujących się statutowo doskonaleniem nauczycieli. Departament Doskonalenia Nauczycieli proponuje by w III edycji grantów edukacyjnych na poziomie centralnym były zgłaszane studia podyplomowe o charakterze doskonalącym, doksztalającym – dające nauczycielom drugą specjalność zawodową oraz były kierowane do ściśle określonego adresata ze szczególnym uwzględnieniem nauczycieli wiejskich.

Ważne dla nauczycieli przyrody w siedmiu województwach tzw. ściany wschodniej jest wsparcie finansowe gmin przez Bank Światowy. W roku 1999 opracowano w Departamencie ramowe, sześćdziesięciogodzinne kursy doskonalące w dwunastu obszarach, w tym przyrody dla klas IV-VI, które zostały przyjęte przez Bank Światowy i będą mogły być realizowane w wymienionych regionach.

Z pewnością w każdym przedsięwzięciu istotne jest zabezpieczenie ciągłości zaplanowanych działań. Wobec rozumienia społecznego znaczenia wiedzy przyrodniczej oraz systemowego i długofalowego projektowania zadań MEN można mieć nadzieję na rozwój edukacji w tym obszarze z korzyścią dla nas samych i pokolenia naszych następców czyli obecnych uczniów.